



הודעה לעיתונות

היום (יום ב') נערך כנס מרכז טאוב לשנת 2014 בנושא "תכנון אסטרטגי וחשיבה לטווח ארוך בקביעת מדיניות". ממצאים וציטוטים עיקריים מהכנס:

- פרופ' דן בן-דוד הציג ממצאים ממחקריו, וביניהם ממצא חדש ומטריד במיוחד: מאז שהחלה המדינה להשתתף במבחנים הבין-לאומיים, דירוג הישגיהם של תלמידי ישראל בנושאי הליבה מידרדר בעקביות, וב-15 השנים האחרונות היא מצויה בתחתית הרשימה באופן תמידי. נוסף לכך, הפערים בין הישגי התלמידים בקבוצות השונות הם הגבוהים ביותר בעולם המערבי מאז 1999. לדברי בן-דוד: "אין פלא שפערים חינוכיים גדולים כל כך מתבטאים מאוחר יותר בשיעור אי שוויון מהגבוהים במערב".
- פרופ' מומי דהן ביקר את דרך קבלת ההחלטות במדינה: "אנחנו משקיעים יותר מאמץ בקניית קומקום מאשר בעיצוב מדיניות. העתיד הרצוי נראה די מובן מאליו, אבל אנחנו לא ממש מבצעים אותו".
- פרופ' עומר מואב תקף את קובעי המדיניות שלדעתו מקבלים החלטות בניגוד להיגיון כלכלי, ביניהם שר האוצר יאיר לפיד, ח"כ שלי יחימוביץ', ח"כ תמר זנדברג וח"כ סתיו שפיר: "סתיו שפיר אומרת שבשביל להקל על הדיור צריך לפקח על שכר הדירה – אבל המשמעות היא להוריד את שכר הדירה אל מתחת לשיעור משקל, והעובדות הן שבכל מקום שזה קרה נוצרו מחסור, בנייה ירודה והזנחה של מבנים".
- פרופ' סטיבן פופר דיבר מניסיונו בעבודה עם ממשלת ישראל: "השלטון בישראל חושב על עידן קודם, העידן שבו נוסדה ישראל, ולא בהכרח מותאם לעת הנוכחית ולאתגרים שהמדינה מתמודדת עמם כיום".
- השר סילבן שלום: "אם נשלם פחות על חשמל, על מים ועל גז – זה המאבק האמיתי ביוקר המחיה. התכנון מסייע להוריד את עלות המוצרים".
- ח"כ אבישי ברוורמן, יו"ר ועדת הכלכלה, תקף את הממשלה: "ישראל היא חברה מושחתת. כל שר עובד לעצמו, כל שר רוצה להיות ראש ממשלה תוך דקה. תכנון לטווח ארוך לא מעניין אותם, הם מתחרים מי יהיה הרעשן עם הגימיק הכי גדול". לדבריו, נבחרו הציבור "פועלים על פי מה שמצטלם טוב, ולא על פי טובת הציבור".
- ח"כ אורלי לוי-אבקסיס, יו"ר הוועדה לזכויות הילד, טענה כי הממשלה כשלה באיתור הכשלים בשוק הדיור לטווח ארוך, אף שהנתונים היו ברורים וגלויים. לדבריה, "אנחנו לא יכולים להסתכל על מדיניות ארוכת טווח אם אנחנו לא מסתכלים על היום ביחס לעבר".
- מר רון חולדאי, ראש עיריית תל אביב, אמר: "במדינת ישראל פועלים כשיש משבר. הרחבת איילון, הירקון, מערכת הביוב העירונית – הכל תכניות שהתחילו במשבר". הוא ביקר את השלטון המרכזי וטען כי השרים לא נבחרים בשל הצלחתם בתפקיד, ולכן אינם צריכים להתאמץ כדי לשפר את הביצועים.

היום (יום ב'), 10 בנובמבר 2014, נערך במשכנות שאננים הכנס השנתי של מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל (במסגרת סדרת הכנסים ע"ש הרברט מ' סינגר). נושא הכנס היה "תכנון אסטרטגי וחשיבה לטווח ארוך בקביעת מדיניות". הדוברים הציגו בפני קובעי מדיניות בכירים בישראל ובפני ציבור הרחב מנקודות מבט שונות את החשיבות של תכנון אסטרטגי וחשיבה לטווח ארוך בקביעת מדיניות, ואת הצורך בביסוס התכנון על עובדות ולא על דעות.

הקשר הישראלי: ממצאים וסוגיות מרכזיות

הכנס נפתח בהרצאות של שלושה מבכירי הכלכלנים בישראל – פרופ' עומר מואב, פרופ' מומי דהן ופרופ' דן בן-דוד. המושב הייחודי לא התמקד בהשקפות העולם הכלכליות שלהם, השונות בתכלית זו מזו, אלא בקריאה משותפת להנהגת המדינה לקבוע תכניות אסטרטגיות לטווח הארוך שיקבעו כיצד ישראל תיראה בעתיד, אילו שלבים נחוצים להשגת המטרות הרצויות ואיך הם מתכוונים להצמיד את ישראל בכיוון הנכון. עוד קראו הכלכלנים לקובעי המדיניות לפעול על פי עובדות, ולא על בסיס אינטואיציה או דעות רווחות שלעתים עלולות להטעות.

פרופ' דן בן-דוד, מנהל מרכז טאוב, התמקד בממצאים המצביעים על תוואים חברתיים וכלכליים ארוכי-טווח בתחומי הצמיחה, אי השוויון, התעסוקה ותשתיות החינוך והתחבורה. לדברי פרופ' בן-דוד, "על הממשלה להבין את ממדי המגמות הנמשכות כבר כ-40 שנה ולהפנים שהן אינן בנות קיימא. קיים צורך דחוף ביצירת פתרונות רציניים



ומקצועיים לנושאים הללו". פרופ' בן-דוד הציג כמה מהנתונים המדאיגים העולים ממחקריו, למשל ששיעורי האי שוויון בהכנסות פנויות בישראל הם הגבוהים ביותר בעולם אחרי ארצות הברית. ממצא חדש ומטריד במיוחד של בן-דוד הוא שמאז תחילת המבחנים הבין-לאומיים, דירוג הישגיהם של תלמידי ישראל בנושאי הליבה מידרדר בעקביות, וב-15 השנים האחרונות היא מצויה בתחתית הרשימה באופן תמידי. נוסף לכך, הפערים בין הישגי התלמידים בקבוצות השונות הם הגבוהים ביותר בעולם המערבי מאז 1999, וכפי שמציין בן-דוד, "אין פלא שפערים חינוכיים גדולים כל כך מתבטאים מאוחר יותר בשיעורי אי שוויון מהגבוהים במערב".

כדי להתמודד עם הקשיים הציג פרופ' בן-דוד תכנית מערכתית כוללת, המשלבת כמה רמות: פיתוח מערכת חינוך איכותית ותומכת באזורים עניים בשילוב שיפור תשתיות התחבורה בפריפריה, ולאחר מכן טיפול בבעיות העומק – הגברת השקיפות התקציבית ורפורמה מבנית במערכת החינוך.

פרופ' מומי דהן התמקד בעבודת הממשלה. לדבריו, "אנחנו משקיעים יותר מאמץ בקניית קומקום מאשר בעיצוב מדיניות. העתיד הרצוי נראה די מובן מאליו, אבל אנחנו לא ממש מבצעים אותו". דהן ציין שורה של צעדים לעיצוב מדיניות, מתכנון העתיד הרצוי ועד ליווי המדיניות במחקר ובהערכות, וציין כי כיום קובעי המדיניות אינם מקבלים חלופות למדיניות, ויש לכך השפעה קריטית על תפקודה של הדמוקרטיה. הוא הביא כדוגמה את תכנית מע"מ אפ" וציין כי היא נהגתה ללא כל עבודת מטה, ולכן לא ידוע מה העלויות שלה ומה התועלת בצדה. לסיכום אמר פרופ' דהן כי יש לעצב מדיניות כמו שאנחנו נוהגים כצרכנים – לבחון כמה אפשרויות תוך התייחסויות לעלויות ולצרכים.

גם פרופ' עומר מואב דיבר על חשיבותם של ידע ועובדות בקבלת ההחלטות. "כולנו רוצים מדינה עם יותר רווחה ופחות פערים", הוא אומר, "אולם בדיון הציבורי מערבים בין מטרות לאמצעים, ולא מוודאים כי האמצעים מקדמים אותנו למטרה". כך למשל, הוא אומר, העלאת שכר המינימום היא לכאורה צעד שמקדם רווחה, אולם בפועל היא עלולה להביא לעלייה באבטלה וביוקר המחיה.

פרופ' מואב הבחין בין אלו ש"מייצרים ערך" ובין מי ש"חיים על ערך של אחרים", ועם האחרונים מנה את החקלאים שיש להם מונופול על גידול מסוים, והם חוסמים את האפשרות לתחרות באמצעות איסור על ייבוא מתחרה – כמו גם את ועדי העובדים ואת הקביעות במגזר הציבורי, שאינה מאפשרת התפתחות לתועלת הציבור. כמו כן ביקר פרופ' מואב את הדרישה לפיקוח ממשלתי על שכר הדירה: "סתיו שפיר אומרת שבשביל להקל על הדיור צריך לפקח על שכר הדירה – אבל המשמעות היא להוריד את שכר הדירה אל מתחת לשיעור משקל, והעובדות הן שבכל מקום שזה קרה נוצרו מחסור, בנייה ירודה והזנחה של מבנים". לדבריו, "אם היינו מאמצים את הגישה של הגנה על משרות גם במחיר של רווחה חברתית, אזי לא הייתה עלייה ברמת החיים כלל. העלייה ברמת החיים מתאפשרת באמצעות קדמה, וחסימה של קדמה היא מה שפוגע ברווחה".

הוצאת אורח

פרופ' סטיבן פופר ממכון המחקר Rand Corporation סיפק פרספקטיבה בין-לאומית, לרבות דוגמאות ממדינות שונות, על החשיבות של תכנון לטווח הארוך והצורך בהסתמכות על עובדות בהחלטות אסטרטגיות. השאלה שפתחה את דבריו הייתה "איך גורמים לממשלת ישראל לחשוב בצורה פשוטה וממוקדת?" ככלל, פרופ' פופר דיבר על קביעת יעדים כצעד ראשון ומרכזי בבניית אסטרטגיה, וציין כי אמצעים כמו קריטריונים למדידה והערכה הם גורמים קריטיים. כמו כן, הוא דן בחשיבותה של בניית מערכת שאינה תלויה רק בממשלה, אלא נעזרת ביועצים חיצוניים ומגלה גמישות לחשיבה ותכנון מחודשים.

בקשר לישראל הציע פרופ' פופר לקובעי המדיניות המקומיים לאמץ גישות בין-לאומיות לתכנון אסטרטגיה, שעשויות לסייע להם לקבל החלטות מהירות בהתבסס על מטרות לטווח ארוך ועל ניתוחים והערכות קודמים. לדבריו, "השלטון בישראל חושב על עידן קודם, העידן שבו נוסדה ישראל, ולא בהכרח מותאם היטב לעת הנוכחית ולא תגרים שהמדינה מתמודדת עמם כיום. ההסתגלות וההתייעלות אינן מגיעות מאלתור לטווח קצר, אלא מציפייה לבאות והכנה לעתיד".

פופר הצביע על כמה אתגרים בתכנון האסטרטגי הנוכחי של ישראל, ובהם: נטייה לתגובה ולא למדיניות פעילה; קשיים בתיאום בין משרדי ממשלה; שימוש בלתי מספק במשאבים; מחסור באמצעי מדידה והערכה של תוצאות המדיניות; ושימוש בנוסחאות מדיניות קבועות עבור חברה הטרוגנית ביותר. אך למרות האתגרים הרבים הללו, פרופ' פופר הזכיר כמה התפתחויות חיוביות בתחום התכנון האסטרטגי בישראל הנובעות מפעולות הממשלה באוקטובר 2012, כמו: ייסוד מחלקה לתכנון אסטרטגי במשרד ראש הממשלה, ומאמצים לעורר דרישה לתכנון אסטרטגי בתוך גופי השלטון. "בעבר ישראל ראתה את עצמה כתופעה ייחודית, אולם כיום הממשלה וקובעי המדיניות צמאים למדדי הערכה בין-לאומיים ומבינים את תפקידה של ישראל בהקשר הבין-לאומי", הוא מסכם.



תכנון הלכה למעשה

במושג זה דנו קובעי מדיניות רמי דרג בנושא הכנס, על סמך הממצאים שהוצגו בו ובהתבסס על הידע העשיר שלהם בתחום.

ח"כ סילבן שלום – שר התשתיות הלאומיות, האנרגיה והמים; השר לפיתוח הנגב והגליל; והשר לשיתוף פעולה אזורי – דיבר כשר בממשלה באומרו: "לפעמים אנחנו מקבלים החלטות שנראות כמו החלטות קצרות טווח, אבל הרבה פעמים הן בעצם החלטות ארוכות טווח, כי הפרויקטים הם ארוכים". הוא הביא כדוגמה את תחום המים, שבו יש לישראל תכנית לטווח ארוך, ובזכות תכניות ההתפלה המדינה אינה סובלת כיום ממצוקת מים למרות כמות הגשמים הקטנה. השר שלום קשר בין התכנון לטווח ארוך בנושאי אנרגיה – הקמת תחנות כוח, מתקני התפלה וכו' – ובין יכולתה של הממשלה לספק שירותים לאזרח, ואף אמר כי "אם נשלם פחות על חשמל, על מים ועל גז – זה המאבק האמיתי ביוקר המחיה. התכנון מסייע להוריד את עלות המוצרים".

ח"כ פרופ' אבישי ברוורמן, יו"ר ועדת הכלכלה בכנסת, התייחס בחריפות לנתונים הנמסרים לציבור: "אנשים אומרים – הנה, האבטלה נמוכה, יחס חוב תוצר סביר, צמיחה סבירה. אבל השאלה היא מי נהנה מפירות הצמיחה האלה? שנים שיקרו לנו עם הממוצעים, עם השכר הממוצע. רק עכשיו נזכרו לגלות את השכר החציוני, ואז רואים שהמצב לא כל כך מזהיר". הוא קבע נחרצות כי "ישראל היא חברה מושחתת", ותקף את נבחרי הציבור שפועלים על פי מה שמצטלם טוב, ולא על פי טובת הציבור. כך למשל הוא טוען כי "מחיר הגז בישראל הוא מונופוליסטי, המחירים בארץ הרבה יותר גבוהים מבחו"ל". בהתייחסו לתכנון לטווח ארוך אמר ברוורמן כי "כל שר עובד לעצמו, כל שר רוצה להיות ראש ממשלה תוך דקה. זה לא מעניין אותם, הם מתחרים מי יהיה הרעשן עם הגימיק הכי גדול". לשיפור מציע השר "כמה שפחות חוקים וכמה שפחות נורמות. חברי כנסת מחוקקים חוקים והם נהיים מפורסמים, אבל לא חושבים לטווח הארוך. צריך אנשים שלא ירצו רק לרוץ לתפקיד הבא".

ח"כ אורלי לוי-אבקסיס, יו"ר הוועדה לזכויות הילד, עקצה את עמיתה לממשלה סילבן שלום: "לפי השר שלום אפשר לסגור את מרכז טאוב כי המצב נהדר. בעולם שאני עוסקת בו המציאות היא שונה מאוד". היא התייחסה בדבריה לחשיבות המידע ההשוואתי לשם תכנון המדיניות, וסיפרה כי "כשאני מנסה לטפל בנושא מסוים, למשל הדיור הציבורי, ואני רוצה נתונים, אני מזמינה מחקר ממחלקת המחקר של הכנסת – ומתברר לי שיש פערים עצומים בין הנתונים של מרכז המחקר של הכנסת למשרד האוצר, למבקר המדינה". לדבריה, "החברה באוצר לא עושים שיעורי בית – זה אבסורד וזה הזוי". בהתייחסה לתחום הדיור אמרה לוי-אבקסיס, "אנחנו לא יכולים להסתכל על מדיניות ארוכת טווח אם אנחנו לא מסתכלים על היום ביחס לעבר. במחקר של מרכז טאוב מ-2006 דיברו על כשלים בשוק המשכנתאות והציעו דרכי התמודדות, אז אל תגידו לי שלא יכלו לצפות את הבאות".

מר ניר ברקת, ראש עיריית ירושלים, סיפר על החזון שהוגדר בתקופתו לעיר ירושלים, ותיאר כיצד הפעיל תכניות אסטרטגיות לחיזוק העיר בשלושת תחומי הליבה שזוהו כיתרונות היחסיים שלה – תרבות ותיירות, מחקר בתחום מדעי החיים ופיתוח מוקדי שירות מרחוק. לדברי ברקת, "עוד לפני דיוני תקציב יש תכניות. כל אגף צריך להציג תכניות בנות השפעה, בנות מדידה ובנות השגה. פעם ברבעון יושבים ומסתכלים מה הצליח ומה לא הצליח – ועושים סיכומי ביניים ומבצעים התאמות לפי הצורך".

מר רון חולדאי, ראש עיריית תל אביב-יפו, קבע כי "במדינת ישראל פועלים כשיש משבר. הרחבת איילון, הירקון, מערכת הביוב העירונית – הכל תכניות שהתחילו במשבר". הוא ביקר את השלטון המרכזי וטען כי השרים לא נבחרים בשל הצלחתם בתפקיד, ולכן אינם צריכים להתאמץ כדי לשפר את הביצועים. נקודה מרכזית בדבריו של חולדאי הייתה ביזור הסמכויות בין השלטון הארצי לרשויות המקומיות, וכלשונו: "כל הסמכות נמצאת בידי המדינה וכל היכולת לבצע נמצאת בידי השלטון המקומי. לפיכך, יש חשיבות עצומה להעברת הסמכות לשלטון המקומי".

פרופ' נתן זוסמן, מנהל חטיבת המחקר בבנק ישראל ופרופסור באוניברסיטה העברית, ציין את חשיבותה של אמינות הבנקים בעיני הציבור ליציבות ארוכת טווח. הוא סיפר כי בבנק ישראל "עוקבים ומנטרים את תקציב המדינה במבט לחמש-שש שנים קדימה", ודיבר על תופעות חשוכות שניכר שתהיה להן השפעה רבה על העשור הבא: הזדקנות האוכלוסייה, מקור ההון שיגיע את הכלכלה בעשור הקרוב, שינויים בהרגלי החיסכון של הציבור הישראלי ועוד.

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, בראשות פרופ' דן בן-דוד, הוא מוסד עצמאי ולא-מפלגתי למחקר חברתי-כלכלי היושב בירושלים. המרכז מעניק למקבלי החלטות המובילים בארץ ולציבור הרחב מבט-על בתחומי הכלכלה והחברה. הצוות המקצועי של המרכז והצוותים הבינתחומיים – הכלולים חוקרים

בולטים מהאקדמיה ומומחים מובילים מתחומי המדיניות – עורכים מחקרים ומציעים המלצות למדיניות בסוגיות חברתיות-כלכליות המרכזיות שהמדינה ניצבת מולן.

לפרטים נוספים ולתיאום ריאיון נא לפנות לגל בן דור, מנהלת שיווק ותקשורת במרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל: 054-4642333.

* כדי לא להעמיס על תיבת הדואר הנכנס שלכם, להודעה זו לא מצורפים הפעם תרשימים ותמונות מהכנס. מי שמעוניין בתרשימים ובתמונות מוזמן לפנות במייל חוזר לגל בן דור.